

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

არტურ ზუტნერის უცნობი რომანი „იბერიელი“

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
avtandil.nikoleishvili@atsu.edu.ge

ცნობილი ავსტრიელი მწერალი არტურ გუნდაკარ ფონ ზუტნერი მეუღლესთან, მშვიდობის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატ ბერტა ფონ ზუტნერთან ერთად ცხრა წლის განმავლობაში (1876-1885 წლებში) ცხოვრობდა საქართველოში და წარუშლელი ადგილი დაიმკვიდრა ქართული კულტურის ისტორიაში. ჩვენს ქვეყანაში ცხოვრების დროინდელი შთაბეჭდილებები მწერლის ცნობიერებაში იმდენად ღრმად აღიბეჭდა, რომ ქართული თემატიკა მისი შემოქმედების უმთავრეს მიმართულებად იქცა. წინამდებარე ნაშრომში გაანალიზებულია ა. ზუტნერის უცნობი და დღემდე ორიგინალის ენაზე გამოუქვეყნებელი რომანი „იბერიელი“, რომლის ხელნაწერი ვენის (ავსტრია) ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ჩემი თხოვნით მოიძია, ქართულად თარგმნა და ცალკე წიგნად გამოსცა პროფ. თამაზ გვენეტაძემ. რომანში ისტორიული სიმართლითა და უმეტეს შემთხვევებში აშკარად გამოხატული პროქართული თვალთახედვითაა ასახული რუსეთის მიერ ჩვენი ქვეყნის დაპყრობის შედეგად აქ შექმნილი მდგომარეობა. არტურ ზუტნერის რომანისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის გარემოებაც, რომ ქართველთა ეროვნული ინტერესების აქტიურად დამცველის როლში ავსტრიელი მწერლის მიერ ხორცშესხმული უცხოელი პერსონაჟებიც ხშირად გამოდიან ხოლმე.

საკვანძო სიტყვები: არტურ ზუტნერი, საქართველო, რუსეთი, ომი, გერმანელი.

ცნობილი ავსტრიელი მწერალი არტურ გუნდაკარ ფონ ზუტნერი (1850-1902 წწ.) მეუღლესთან – სახელგანთქმულ მწერალთან და მშვიდობის დარგში ნობელის პრემიის ლაურეატ ბერტა ფონ ზუტნერთან (1843-1914 წწ.) ერთად ცხრა წლის განმავლობაში (1876-1885 წლებში) ცხოვრობდა საქართველოში და წარუშლელი ადგილი დაიმკვიდრა ქართული კულტურის ისტორიაში. ჩვენს ქვეყანაში ცხოვრების დროინდელი შთაბეჭდილებები მწერლის ცნობიერებაში იმდენად ღრმად აღიბეჭდა, რომ ქართული თემატიკა მისი შემოქმედების უმთავრეს მიმართულებად იქცა.

სამწუხაროდ, არტურ ზუტნერის მდიდარი ლიტერატურული მემკვიდრეობიდან 2006 წლამდე ქართულად არცერთი ნაწარმოები არ ყოფილა თარგმნილი, გარდა შოთა რუსთველის პოემის შესაფასებლად დაწერილი

ნარკვევისა. ქართულ ენაზე თარგმნილი მისი პირველი მხატვრული ტექსტი იყო რომანი „აჭარლები“ (2006 წ. თარგმნა რუსუდან ღვინეფაძემ). გარდა ამ რომანისა, შემდგომში ა. ზუტნერის მხატვრული შემოქმედებიდან ქართულად კიდევ რამდენიმე მოთხრობა ითარგმნა.

არტურ ზუტნერის ქართული ღვაწლის წარმოსაჩენად ბევრი რამ გააკეთა ცნობილმა ქართველმა გერმანისტმა ნოდარ კაკაბაძემ. ავსტრიელი მწერლის შემოქმედებიდან ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესო მხატვრული ქმნილებების გაანალიზების დროს მან მისი გამოუქვეყნებელი რომანი „იბერიელი“ მოიხსენია და აღნიშნა, რომ ამ რომანის ხელნაწერი ავსტრიაში, ვენის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში, ინახებოდა (კაკაბაძე, რუხაძე 1999: 6).

ამ ინფორმაციამ იმდენად დაინტერესა, რომ ჩემს ნაცნობ გერმანისტთა შორის აქტიურად დავიწყე იმ პიროვნების ძიება, ვინც ხსენებული რომანის ხელნაწერს მოიპოვებდა და მას ქართულ ენაზე თარგმნიდა. ჩემმა მცდელობამ შედეგი მართლაც გამოიღო და ამ საკითხით დაინტერესდა გერმანიაში მცხოვრები მთარგმნელი და ფილოლოგი, პროფესორი თამაზ გვენეტაძე.

არტურ ზუტნერის გამოუქვეყნებელი რომანის ხელნაწერის მოსაპოვებლად ის დაუყოვნებლივ დაუკავშირდა ვენის ეროვნული ბიბლიოთეკის ხელნაწერთა განყოფილებას, მაგრამ ხელნაწერის მიღება არც თუ ისე ადვილი აღმოჩნდა, ვინაიდან მისი რესტავრაცია გახდა საჭირო. ბიბლიოთეკის თანამშრომლებმა ისიც აღნიშნეს, რომ მათ ბიბლიოთეკაში ამ ხელნაწერის მოთავსებიდან 120 წლის განმავლობაში იგი ერთადერთი კაცი იყო, ვინც მისით დაინტერესდა.

რამდენიმეთვიანი ლოდინის შემდეგ ბიბლიოთეკის ხელმძღვანელობამ დანაპირები შეასრულა და ბატონ თამაზს „იბერიელის“ ელექტრონული ვერსია გაუგზავნა. მაგრამ იმის გამო, რომ ტექსტის ხელნაწერი ძველი გერმანული კურენტის შრიფტით იყო შესრულებული, მისი გაშიფრვა საკმაოდ ძნელი საქმე გამოდგა. ბატონმა თამაზმა ამ საქმის კვალიფიციური სპეციალისტების დახმარებით ეს სირთულეც დაძლია და რამდენიმე თვიანი ინტენსიური მუშაობის შედეგად არტურ ზუტნერის ხელნაწერი რომანი მაღალ პროფესიულ დონეზე თარგმნა და გამოსცა კიდევ ქართულად. ასე რომ, ორიგინალის ენაზე დღემდე გამოუქვეყნებელი ამ ნაწარმოების წაკითხვის შესაძლებლობა ავსტრიელ და გერმანელ მკითხველებზე ადრე ქართველებს მოგვეცა.

იქიდან გამომდინარე, რომ არტურ ზუტნერის რომანის შექმნის უმთავრეს მიზანს რუსეთის მიერ დაპყრობილ საქართველოში არსებული რეალობის წარმოსახვა წარმოადგენს, „იბერიელი“ პირობითად ისტორიულ რომანადაც შეიძლება მივიჩნიოთ. მიუხედავად იმისა, რომ მასში არც იმდროინდელი მოვლენებია წარმოსახული ფაქტოლოგიური სიზუსტით და მის პერსონაჟთა

ა. ნიკოლეიშვილი

შორის არც ჩვენი ქვეყნის ისტორიიდან ცნობილი პიროვნებანი გვხვდებიან, ნაწარმოები გარკვეულწილად მაინც იძლევა ამის თქმის საფუძველს.

კერძოდ, არტურ ზუტნერი ისტორიული სიმართლითა და უმეტეს შემთხვევებში აშკარად გამოხატული პროქართული თვალთახედვით წარმოაჩენს რეალურად არსებულ იმ მდგომარეობას, რომელიც რუსეთის მიერ ჩვენი ქვეყნის დაპყრობის შედეგად შეიქმნა საქართველოში. სწორედ ამის ერთ-ერთ ნათელ გამოვლინებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ რომანის ქართველ პერსონაჟთა გარკვეული ნაწილის ეროვნული ცნობიერება რუსეთის იმპერიული ხელისუფლების მიერ ჩვენს ქვეყანაში გატარებული კოლონიური პოლიტიკის შედეგად უკვე დევრადირებული იყო და ისინი გარუსების გზაზე იყვნენ დამდგარი.

ამ ტრაგიკული მოვლენის წარმოჩენა არტურ ზუტნერის მიზანსწრაფვის ერთ-ერთ მთავარ საგანს რომ წარმოადგენს, ამას მკითხველი ნაწარმოების დასაწყისიდანვე იგრძნობს. კერძოდ, ნაწარმოები იწყება იმის აღნიშვნით, რომ არსენალის დასახლების სახელით ცნობილი თბილისის ერთ-ერთი უბნიდან, სადაც რუსული სამხედრო ბაზა იყო განთავსებული, რაღაც საზეიმო ღონისძიების აღსანიშნავად რუსები ზარბაზნებს ისროდნენ. მწერლის ხაზგასმით, აღნიშნული მოვლენა გამონაკლის შემთხვევას არ წარმოადგენდა და ასეთი რამეები რუსეთის მიერ ოკუპირებულ თბილისში ხშირად ხდებოდა.

არტურ ზუტნერის რომანისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის გარემოება, რომ მწერალი რუსული ოკუპაციის შედეგად შექმნილი მხოლოდ ამ მდგომარეობის მამხილებლად კი არ გვევლინება, არამედ რუსეთის იმპერიული რეჟიმის წინააღმდეგ აქტიურად მებრძოლი ქართველი მამულიშვილის რამდენადმე იდეალიზებულ პიროვნულ სახესაც ქმნის. მხედველობაში მყავს ნაწარმოების მთავარი პერსონაჟი იოანე.

ავსტრიელი მწერლის მონათხრობის მიხედვით, რუსული კოლონიალიზმის წინააღმდეგ მისი ორგანიზებით წარმართულ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლას ის გარემოებაც სძენს დიდ მასშტაბებს, ევროპაში განსწავლულ ამ პიროვნებას ესოდენ დიდმნიშვნელოვანი მისიის აღსასრულებლად ორგანიზებულ ბრძოლაში გვერდით ჩვენს ქვეყანაზე შეყვარებული მისი გერმანელი მეგობრებიც რომ უდგანან აქტიურად.

იოანეს ანტიკოლონიური ეროვნული მრწამსი რომანში ჩვენი ქვეყნის სამეფო ტახტის მემკვიდრის - ვახტანგის თვალთახედვასთან შეპირისპირებული ფორმითაა წარმოჩენილი.

იოანეს ხაზგასმით, ჩვენი ეროვნული ინდივიდუალობისთვის საფუძვლის გამომცლელმა რუსიფიკაციის ტალღამ არსებითად შეცვალა იმ ადამიანთა ეროვნული თვითშეგნება, რომელნიც ჩვენი ქვეყნის ბედის წარმმართველნი უნდა ყოფილიყვნენ. აი, როგორ შეფასებას აძლევს იგი ამ ტრაგიკულ მოვლენას

ბაგრატიონთა სამეფო კარის მემკვიდრესთან - ვახტანგთან საუბრის დროს: "ნუთუ რუსიფიკაციამ ყველაფერი უნდა მოიცვას, სახელებიც კი?..

უკვე მრავალი წელია წარსულით ვცხოვრობთ! გესმის სიახლე, რომელიც უკვე დიდი ხანია ყოველ წელს ამ დღეს ქუხს? ზარბაზნების ხმა? მხოლოდ მათ უნდა შეგვახსენონ ის, რაც ჩვენ ძალის გამოყენებით წაგვართვეს...

- რას იზამ, სასიხარულო არაა, ყველაფერს ეჩვევა კაცი, - ამოიოხრა ვახტანგმა.

- სასიხარულო არაა, სასიხარულო არაა! რა იოლად დაღადებს ის კაცი, რომელიც დღეს ამ ქვეყნის ბატონ-პატრონი უნდა იყოს! რაც არ უნდა იყოს, იგი ხომ მისი კანონიერი მეფეა!

- იყუჩე, ბაღლო, ფრთხილად იყავი, ერიდე ხმამაღლა საუბარს ისეთ ადგილებში, სადაც კედლებსაც კი ყურები აქვთ გამობმული!

- როგორ, შენთანაც?

- დიახ, ჩემთანაც. მოღალატეებს ახლა ჩვენთან კარგად უხდიან ფულს და დიდ პატივშიც ჰყავთ ისინი. ფრთხილად იყავი“ (ზუტნერი 2020: 7).

განსხვავებით რუსეთის მიერ ჩვენი ქვეყნის დაპყრობის ფაქტს შერიგებული და ბედს დამორჩილებული ვახტანგისაგან, იოანე არა მარტო თვითონაა რუსული კოლონიალიზმის წინააღმდეგ აქტიურად მებრძოლი მამულიშვილი, არამედ ამ ბრძოლის თავკაცადაც გვევლინება. არტურ ზუტნერის რომანის უმთავრესი ღირსება ისაა, რომ ავტორისეული მონათხრობის სიუჟეტურ ღერძად სწორედ მისი ეს ეროვნული მიზანსწრაფვაა ქცეული.

აღნიშნული მოვლენა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას პირველ ყოვლისა იმით იძენს, რომ შესაბამისი პერიოდის ქართული მწერლობის უმთავრეს მიმართულებად არსებულ ამ პრობლემას არაქართველი მწერალი წარმოაჩენს ესოდენ მასშტაბურად და სიღრმისეულად. აღნიშნულ გარემოებასთან ერთად, ყურადღება ამ შემთხვევაში იმასაც უნდა მივაქციოთ, რომ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსადგენად რუსული კოლონიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ორგანიზების საქმეში იოანეს მისი გერმანელი მეგობარი ვალტერი უდგას გვერდით.

არტურ ზუტნერის რომანის პერსონაჟები ხსენებული პრობლემისადმი მათი პიროვნული დამოკიდებულების მხრივ ორ კატეგორიად შეიძლება დავაჯგუფოთ: პირველი, ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მომხრეებად, რომელთა თავკაცადაც ავსტრიელმა მწერალმა, როგორც უკვე ითქვა, იოანე წარმოგვიდგინა და მეორე, ბედს შერიგებულ იმ ქართველებად, რომლებიც საქვეყნო ინტერესებზე წინ პიროვნულ კეთილდღეობას აყენებდნენ.

არტურ ზუტნერმა თავისი რომანის პერსონაჟთა ეროვნული თვალთახედვა რადიკალურად განსხვავებული ამ ორი მრწამსის მიხედვით გამიჯნა ერთმანეთისაგან.

ა. ნიკოლეიშვილი

„იბერიელის“ გაანალიზების დროს აქ ერთ მნიშვნელოვან გარემოებასაც მინდა მივაპყრო ყურადღება: საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის პრობლემას არტურ ზუტნერი გარკვეულწილად საერთაშორისო მასშტაბით განვითარებულ მოვლენათა კონტექსტში განიხილავს და ამ პრობლემის წარმატებით გადაჭრის ერთ-ერთ ვარიანტად ევროპის ქვეყნებს შორის მომწიფებულ საომარ სიტუაციას უკავშირებს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საკითხი რომანში დაკონკრეტებული არ არის, ავტორისეული მონათხრობიდან დაბეჯითებით შეიძლება იმის თქმა, რომ ამ შემთხვევაში იგი იმ მოვლენებს გულისხმობს, 1877-1878 წლების ომის წინარე ხანასა და მისი მიმდინარეობის დროს რომ არსებობდა ევროპაშიც.

როგორც აღინიშნა, მიუხედავად იმისა, რომ არტურ ზუტნერის რომანი საქართველოში რუსეთის ბატონობის დროინდელი ისტორიიდან ცნობილი კონკრეტული ფაქტებისა და მოვლენების ზუსტად ამსახველი ნაწარმოები არ არის, იგი პირობითად მაინც შეიძლება მივიჩნიოთ ისტორიულ რომანად. ჩემი აზრით, სწორედ ამის თქმის მყარ საფუძველს იძლევა ის გარემოება, რომ „იბერიელის“ მეშვეობით ავსტრიელმა მწერალმა განზოგადებული ფორმით წარმოაჩინა რეალურად არსებული ის მდგომარეობა, რომელიც ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი თვალსაზრისით არსებობდა რუსეთის მიერ დაპყრობილ საქართველოში.

არტურ ზუტნერის რომანისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის ფაქტიც, რომ მწერალი არა მარტო იმ ავანტიურისტთა მზაკვრულ გეგმებს წარმოაჩენს ნიღაბახდილი სახით, რომლებიც რუსეთ-თურქეთის ხსენებულ ომთან თავიანთი მზაკვრული კომერციული და ფინანსური გეგმებით იყვნენ დაკავშირებული, არამედ საქართველოს ისტორიულ და იმჟამინდელ მდგომარეობასაც წარმოაჩენს საკმაოდ საინტერესოდ და შესაბამისი პერიოდის საერთაშორისო მოვლენათა კონტექსტში.

ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით საინტერესოა იტალიელი ავანტიურისტის - მორეტის მხატვრული სახე. ჩვენი ქვეყნის გულშემატკივრისა და აქტიურად თანამდგომი პიროვნების ნიღაბს ამოფარებული ამ პიროვნების მზაკვრული გეგმების წარმოსახვით ა. ზუტნერმა არა მარტო იმ პიროვნების ცბიერი ადამიანური ბუნება წარმოაჩინა ნიღაბახდილი ფორმით, რომელიც დიდმნიშვნელოვან საერთაშორისო მოვლენებს პირადი გამორჩენის მიზნით იყო მიტმასნილი, არამედ ჩვენს ქვეყანაში რუსული მმართველობის დამყარების დროინდელი პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი მდგომარეობაც შეაფასა იმ საერთაშორისო ვითარებასთან მიმართებით, რუსეთ-თურქეთის ომის წინარე პერიოდსა და უშუალოდ ამ ომის მიმდინარეობის დროს რომ არსებობდა საქართველოსა და მის მეზობელ ქვეყნებში.

არტურ ზუტნერი ქართველ მამულიშვილთა დიდი ეროვნული მიზნის

ხორცშესასხმელად თავგანწირვით მებრძოლი პატრიოტების გვერდით იმ ქართველთა ფრაგმენტულ სახეებსაც ასხამს ხორცს, რომლებიც საქვეყნო მიზნებსა და ინტერესებს პიროვნულ მისწრაფებებს უქვემდებარებდნენ.

რომანის მიხედვით, აღნიშნული თვალსაზრისით არსებულ მდგომარეობას კიდევ უფრო მეტ სიმძაფრეს ის გარემოება სძენდა, რომ რუსეთ-თურქეთის იმჟამინდელი ომის ერთ-ერთ უმთავრეს ეპიცენტრად ჩვენი ქვეყანა იყო ქცეული. ავსტრიელი მწერლის მიერ ხორცშესხმული ევროპელი და თურქი ავანტიურისტები თავიანთი მზაკვრული გეგმების განსახორციელებლად ჩვენი რეგიონის მოსახლეობის ეთნიკურ მრავალსახოვნებასაც იყენებდნენ მიზანმიმართულად. კერძოდ, ისინი განსაკუთრებული ძალისხმევით ცდილობდნენ რელიგიური შუღლის გაღვივებასა და მოსახლეობის გაყოფას ორ დაპირისპირებულ ბანაკად: ქრისტიანებად და ისლამისტებად. მწერლის ხაზგასმით, აღნიშნულ ვითარებას განსაკუთრებით საშიშ მოვლენად ის ფაქტი ხდიდა, რომ რუსეთის იმპერიაში მცხოვრები „ისლამის მიმდევარი ხალხი: ქურთები, ლეზგები, ავარები, ჩეჩნები და მათი მსგავსი ჯამაათი ერთმორწმუნე თურქეთს უჭერდა მხარს. საკმარისი იყო ვინმე გაწაფული ემისრის მიერ გაჩენილი პატარა ნაპერწკალიც კი, რომ ეს ტომები ერთ დიდ ძალად გაერთიანებულიყვნენ“ (ზუტნერი 2020: 173).

როგორც ცნობილია, ბერტა და არტურ ზუტნერებს საქართველოში ცხოვრება რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის დროს მოუხდათ. იმხანად სამწერლო და ჟურნალისტურ ასპარეზზე გამოსული არტური ავსტრიული გაზეთის - „ნოიე ფრაიე პრესეს“ რედაქციამ სპეციალურ კორესპონდენტად აიყვანა და ხსენებულ ომთან დაკავშირებით მის მიერ გაგზავნილ კორესპონდენციებს სისტემატურად ბეჭდავდა თავის ფურცლებზე.

ეს ის დრო იყო, როცა საქართველოში მყოფი ზუტნერები აქ მყარად დამკვიდრებისა და ნორმალური ცხოვრებისეული პირობების შექმნის ყველაზე მეტად სასურველ გზად რუსეთის ბიუროკრატიულ სამსახურში ყოფნას მიიჩნევდნენ, რის გამოც ამ ქვეყნის ხელისუფლებისადმი ლოიალური დამოკიდებულებით გამოირჩეოდნენ. ამ ფაქტორმა არტურის ხსენებულ პუბლიკაციებზეც მოახდინა გარკვეული ზეგავლენა, რამაც მოვლენათა მისეულ, პრორუსული პოზიციებიდან, გაშუქებაშიც ჰპოვა გამოვლინება. ავსტრიული გაზეთის რედაქციამ ხსენებულ ომთან დაკავშირებული მისი წერილების გამოქვეყნებაზე ამის გამო უარი განაცხადა.

აი, რას აღნიშნავს ამის შესახებ ბერტა თავის მოგონებათა წიგნში: „ჩემი ქმარი კორესპონდენციებს აგზავნიდა ვენაში ომის ამბების შესახებ „ნოიე ფრაიე პრესე“-ში. ეს გაზეთი ამ ცნობებს მაღლიერებით აღსავსე ბეჭდავდა. მაგრამ ეს კორესპონდენციები თანდათანობით მეტისმეტად პრორუსულად

ა. ნიკოლეიშვილი

მოეჩვენა გაზეთს. თვითონ „ნოიე ფრაიე პრესე“ თურქებისკენ გადაიხარა და ამიტომ უარი უთხრა ჩემს ქმარს თანამშრომლობაზე“ (ზუტნერი 1999: 65).

აღნიშნულმა მოვლენამ არტურ ზუტნერის რომანშიც ჰპოვა გარკვეული გამოხატულება. კერძოდ, მიუხედავად ქართულ სახელმწიფოებრიობასთან და ჩვენს საჭირბოროტო ეროვნულ პრობლემებთან დაკავშირებულ საკითხთა პროქართული თვალთახედვით გააზრებისა, შესაბამისი პერიოდის ისტორიული რეალობა რომანის ცალკეულ ეპიზოდებში მწერალს რუსეთისადმი ტენდენციურად მიკერძოებული თვალთახედვით აქვს წარმოსახული.

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას ნაწარმოების ის მონაკვეთი იქცევს, სადაც მწერალი რუსეთის იმპერიის მიერ დაპყრობილ ხალხთა მდგომარეობას აღწერს. მაგალითად, რომანის XIV თავში კავკასიაში რუსეთის მმართველობის შედეგად დამკვიდრებული მდგომარეობა რეალურად არსებული ვითარებისაგან არსებითად განსხვავებული სახით ამგვარადაა დახასიათებული: ავტორის მტკიცებით, რუსეთსა და თურქეთს შორის არსებულ საომარ დაპირისპირებაში (იგულისხმება 1877-1878 წლების ომი) რუსეთის იმპერიის მიერ დაპყრობილი „საქართველოს (იგულისხმება ქართლ-კახეთი - ა. ნ.), სომხეთის, იმერეთის, სამეგრელოსა და ჩრდილოეთის უღელტეხილზე მდებარე ქვეყნების სულიერი ლიდერები“ თურქეთის მიერ მიზანმიმართულად პროვოცირებულ ანტირუსულ ამბოხებას შეგნებულად არ აყვნი და თურქეთის მხარე არ დაიკავებს, რადგანაც მათ საამისოდ არავითარი საფუძველი არ ჰქონდათ.

მწერლის ხაზგასმით, მათ მიერ მიღებული ამგვარი გადაწყვეტილება უპირველეს ყოვლისა იმით იყო განპირობებული, რომ „რუსეთის მფარველობის ქვეშ მყოფ ამ პროვინციებში მშვიდობა სუფევდა“.

რუსეთის მიერ დაპყრობილ ჩვენს ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის ამგვარი სახით წარმოჩენის შემდეგ ა. ზუტნერი იმ „დიდ მზრუნველობასაც“ ასხამდა ხოტბას, რომელსაც მის მმართველებად განწესებული რუსი ხელისუფალნი იჩენდნენ საქართველოს განსავითარებლად. კერძოდ, რუსული მმართველობის ხოტბაში გადაზრდილი ეს პროცესი რომანში ასეა დახასიათებული: რუსეთის მიერ დაპყრობამდელი პერიოდისაგან განსხვავებით, აქ „ახლა ხელმეუშლელად და უსაფრთხოდ იყო შესაძლებელი საქმიანობა. ყველას შეეძლო სამუშაოს პოვნა, თუ მოისურვებდა, ყველას შეეძლო პატიოსანი გზით ეშოვა ლუკმა-პური. აქ ხალხს შედარებით მეტი თავისუფლება ჰქონდა, ვიდრე ბევრ სხვა პროვინციაში. ახალგაზრდობა სამხედრო სამსახურს მხოლოდ საკუთარ ქვეყანაში იხდიდა და ვეღარ ჩიოდა იმის გამო, რომ ცხოვრების საუკეთესო წლებში მშობლიურ კერას იყო მოწყვტილი. გადასახადებიც არც თუ ისე მძიმედ აწვა ხალხს, ზოგიერთი

ლატაკი პროვინცია მთლიანად იყო გათავისუფლებული ყოველგვარი გადასახადისაგან.

ქვეყანამ გაჭირვებას დააღწია თავი. მათხოვრები მამღრები იყვნენ. უსაქმური პარაზიტების გარდა, იშვიათად თუ ნახავდით ნამდვილად ღარიბ ადამიანს. ყველა გლახს საკმარისად ჰქონდა თუ ქათამი არა, პური, ყველი და ჭიქა ღვინო მაინც, რომელსაც ყოველ დღე მიირთმევდა“ (ზუტნერი 2020: 221).

ვფიქრობ, იმდროინდელი ვითარების არსში თუნდაც ზედაპირულად გარკვეული მკითხველიც დარწმუნდება იმაში, რაოდენ ტენდენციურად, გაყალბებულად და აშკარად გამოვლენილი პრორუსული თვალთახედვით წარმოაჩენს არტურ ზუტნერი იმ მდგომარეობას, რომელიც რუსეთის მიერ დაპყრობილ ქვეყნებში არსებობდა.

რუსული მმართველობის შედეგად დამკვიდრებული ახალი რეალობის იდეალიზებულ მაგალითად ავსტრიელ მწერალს პირველ ყოვლისა თბილისი მოჰყავდა და ამ ქალაქის აღზევების პროცესს ამგვარ შეფასებას აძლევდა: „უმნიშვნელო, აზიური ქალაქი თბილისი დიდ მეტროპოლად გადაქცევის გზას დაადგა, სადაც უნდა აყვავებულიყო ვაჭრობა, ინდუსტრია, ხელოვნება, მეცნიერება და საყოველთაო გართობა. ვიცე-მეფეები (იგულისხმებიან კავკასიის მეფისნაცვლები - ა. ნ.) სიტყვითა და საქმით განაგებდა ქვეყანას. ხელგამლილი ურიგებდასაკუთარ ფულებს ყველას, ეროვნების განურჩევლად. მისგან ყველას უნდა ენახა სარგებელი: ადგილობრივებს, რუსებსა და ასევე უცხოელებს... მათი საქციელი გადამდები აღმოჩნდა მოსახლეობისათვის. ისინი მილიონერები იყვნენ და საბოლოო ჯამში ქველმოქმედებას ეწეოდნენ - შემოსავლის მნიშვნელოვან ნაწილს ქვეყანას ახმარდნენ, ფიქრობდნენ სხვებზე, ხელს უმართავდნენ, ისე რომ განზრახვა არ ჰქონიათ, სამაგიერო მიეღოთ. ასეთ პირობებში თავისთავად ცხადი იყო, რომ ქვეყანაში თავიდან ბოლომდე უკმაყოფილო ადამიანს იშვიათად შეხვდებოდით. თვითონ ვახტანგიც კი (რომანის მიხედვით, ბაგრატიონთა სამეფო ტახტის მემკვიდრე - ა. ნ.) მრავალჯერ გამოუტყდა საკუთარ თავს, რომ მისი სამშობლო არც თუ ისე სავალალო მდგომარეობაში იყო და რომ მისი დამოუკიდებლობის იდეები მეტნაკლებად პირად ეგოისტურ შეხედულებებს ეფუძნებოდა“ (ზუტნერი 2020: 221).

ა. ზუტნერის რომანისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის გარემოება, რომ ქართველთა ეროვნული იდენტობის აქტიურად დამცველის როლში ავსტრიელი მწერლის მიერ ხორცშესხმული უცხოელი პერსონაჟებიც ხშირად გამოდიან ხოლმე.

მაგალითად, ერთ-ერთი მათგანი რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდგომ აქ შექმნილ მდგომარეობას ასე ახასიათებს: „ოდესღაც მდიდარ თქვენს თავად-აზნაურობას ახლა სამათხოვროდ გაუხდა საქმე. რატომ? იმიტომ, რომ, როდესაც რუსეთის ბატონობა შემოვიდა, მათ საამებლად მაშინვე

ა. ნიკოლეიშვილი

პეტერბურგში დაიწყეს სირბილი და იქ ფულის ფანტვა, ღრმა რევერანსები აკეთეს, მოინდომეს, ამით საპატიო ჯვრის მედალი დაემსახურებინათ, ყველას ნაცარს აყრიდნენ თვალში, დღესასწაულებზე ყველაზე ბრწყინვალე და დიდსულოვანი ისინი უნდა ყოფილიყვნენ, რათა ასეთი ცხოვრების წესით თანდათანობით გირაოში ჩაედოთ მამისგან დატოვებული მემკვიდრეობა და ამის შემდეგ ვალებში გადავარდნილიყვნენ! ეს კაპიტალი რომ გქონდეთ, დღესდღეობით სულ სხვა ისტორიული ფუნქცია გექნებოდათ“ (ზუტნერი 2020).

არტურ ზუტნერის ხაზგასმით, ზემოთ აღნიშნული გარემოების მიუხედავად, ქართველი ხალხის დიდმა უმრავლესობამ მაინც შეძლო ეროვნული და ენობრივი თვითმყოფადობის მყარად შენარჩუნება. ამ მოვლენის გაცნობიერებით აღფრთოვანებული ვალტერი (იოანეს გერმანელი მეგობარი) ჩვენი ერის ამ ნაწილისადმი თავის დამოკიდებულებას იოანესთან საუბარში ერთგან ამ სიტყვებით გამოხატავს: „ახლა რომ კვლავ ისეთივე მეოცნებე ვიყო, როგორც ოცი წლის ასაკში ვიყავი, მაშინ მთელი ძალით დავიყვირებდი ყველას გასაგონად: - თქვენ ბრწყინვალე მოდგმის ხალხი ხართ! მინდა ჩემი ევროპული „მე“ ჩამოვიშორო და დავმარხო, რათა შემდეგ მკვდრეთით აღვდგე როგორც ერთ-ერთი თქვენი თანამემამულე“ (ზუტნერი 2020).

როგორც ვხედავთ, რუსეთის იმპერიული ხელისუფლებისაგან განსხვავებით, ქართველთა ეროვნული ინტერესების დამცველის როლში ევროპელებიც გამოდიან აქტიურად. კერძოდ, საქართველოში ჩამოსული მათი ცალკეული წარმომადგენლები არა მარტო ჩვენი ქვეყნის დაკარგული სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსადგენ გზათა ძიების პროცესში არიან ჩართული, არამედ ქართველი ხალხის დიდი ისტორიული წარსულის წარმომჩვენ მატერიალური კულტურის ნაშთებსაც იძიებენ და აგროვებენ, რათა ყველას დაანახონ ის უმნიშვნელოვანესი როლი, რასაც კავკასია, კერძოდ კი საქართველო, ასრულებდა უძველეს პერიოდში მსოფლიოს კულტურისა და ცივილიზაციის ისტორიაში.

რომანის მიხედვით, ერთ-ერთი სწორედ ასეთი პიროვნებაა გერმანელი მკვლევარი ბეურტე, რომელმაც საქართველოში ოცწლიანი „მძიმე და მუხლჩაუხრელი შრომის შედეგად“ (მისივე სიტყვებია) ამ დიდი ისტორიის დამადასტურებელი ექსპონატები „საკუთარი ხელით ამოთხარა მიწიდან, რითაც ნამდვილი სასწაული მოახდინა.“ არტურ ზუტნერის ხაზგასმით, ამ უნიკალური საგანძურის მეცნიერული შესწავლის საფუძველზე გერმანელმა არქეოლოგმა „უტყუარი მტკიცებულებით წამოაყენა ახალი მოსაზრება, რომლის აღიარებაც მთელ მველ ისტორიას თუ არა მის ნაწილს მაინც თავდაყირა დააყენებდა: ის ეჭვქვეშ აყენებდა ძველი სამყაროს საყოველთაოდ

ადიარებულ გეოგრაფიულ საზღვრებს, უპირველეს ყოვლისა კავკასიასთან დაკავშირებით“ (ზუტნერი 2020).

რომანის გერმანელი პერსონაჟის მიერ გამოთქმულ ამ მოსაზრებას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სძენს ის ფაქტი, რომ ხსენებული საგანძურის მომძიებელი მეცნიერი აღშფოთებით საუბრობს რუსეთის ხელისუფლების მიერ ამ უნიკალური სიმდიდრის მისაკუთრებასა და პეტერბურგის მუზეუმში მის გადატანაზე. კერძოდ, აი, რას ეუბნება იგი ამასთან დაკავშირებით აღნიშნული არქეოლოგიური საგანძურის სანახავად მასთან მისულ ვალტერს: „აი, ეს არის ჩემი ნაშრომი!.. თითოეული მათგანი ფრჩხილებით გამოვვლიჯე მიწას, სადაც ათასობით წელი ეძინათ... ახლა აპირებენ სახელმწიფოს სახელით ჩამომართვან ჩემი განძი და ამით პეტერბურგის მუზეუმი გაამდიდრონ. ეს ძალიან მტკივნეულია ჩემთვის, როდესაც ვფიქრობ, თუ ვისთვის ან რისთვის შევწირე ეს ოცი წელიწადი?“ (ზუტნერი 2020).

როგორც არტურ ზუტნერის ბიოგრაფიიდან ცნობილია, საქართველოში ცხოვრების ცხრაწლიანი პერიოდიდან გარკვეული დრო მწერალმა თბილისში გაატარა, რის შედეგადაც საკმაოდ კარგად გაეცნო თბილისური ყოფის სპეციფიკურ მხარეებს. იქიდან გამომდინარე, რომ მისი რომანის პერსონაჟთა სამოქმედო ასპარეზს უმთავრესად ეს ქალაქი წარმოადგენს, მწერალმა თბილისის მკვიდრთა ადათ-ტრადიციების წარმოსახვასაც დაუთმო გარკვეული ადგილი.

ავსტრიელი მწერლის შეფასებით, XIX საუკუნის თბილისი, აზიისა და ევროპის გზაგასაყარზე მისი მდებარეობის მიუხედავად, ევროპული ყაიდის ქალაქს წარმოადგენდა. არტურ ზუტნერის მიერ გაკეთებულ ამ შეფასებას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სძენს ის ფაქტი, რომ იმდროინდელ თბილისურ ყოფასთან დაკავშირებით ასეთ შეფასებას არტურ ზუტნერი ჩვენი ქვეყნის ევროპულ სტუმარს - იოანეს გერმანელ მეგობარს - ექიმ ვალტერს აკეთებინებს.

მიუხედავად იმისა, რომ არტურ ზუტნერის რომანში ასახული მოვლენები მხოლოდ ქართული რეალიებით არ იფარგლება და ჩვენი ქვეყნის რეალობა შესაბამისი პერიოდის ევროპულ სინამდვილესთან მიმართებითაა წარმოჩენილი, „იბერიელნი“ უპირველეს ყოვლისა მაინც ჩვენს ქვეყანაში არსებული სინამდვილის წარმოსახვის მხრივ საინტერესოა.

ლიტერატურა

ზუტნერი ბ. 1999. ქართველებთან და საქართველოში. წიგნი შეადგინა, მოგონებების ფრაგმენტები თარგმნა და შესავალი დაურთო ნოდარ კაკაბაძემ, თბილისი.

ა. ნიკოლეიშვილი

ზუტნერი ა. 2020. იბერიელი. გერმანულიდან თარგმნა და კომენტარები დაურთო თამაზ გვენეტაძემ, ქუთაისი.

კაკაბაძე ნ. რუხაძე ნ. 1963. კავკასია და საქართველო გერმანულ ლიტერატურაში. თბილისი.